

ПРИЛОЖЕНИЕ НА XBRL В ОБЛАСТТА НА ФИНАНСОВОТО ОТЧИТАНЕ: ЕФЕКТИ ВЪРХУ СЪСТАВИТЕЛИТЕ И ПОТРЕБИТЕЛИТЕ НА ФИНАНСОВИТЕ ОТЧЕТИ

Борислав Боянов¹
e-mail: b.boyanov@unwe.bg

Резюме

В настоящата статия се разглежда XBRL като един от фундаменталните инструменти за дигитализиране на процеса на счетоводно отчитане, съставяне и публикуване на финансови отчети. Направен е систематизиран преглед на историческото развитие, технологичните особености на XBRL и неговата институционална идентичност. Подчертава се, че XBRL стандартът се прилага широко в международен план, като цяло на доброволна основа, с изключение на определен кръг от предприятия от ЕС, които са задължени да изготвят и публикуват финансовите си отчети чрез XBRL-базирания единен електронен формат на финансовите отчети (ESEF). Направен е литературен обзор на ползите и недостатъците от прилагането на XBRL в областта на счетоводството и финансовото отчитане. Изследвани са предимствата и слабите страни на XBRL от гледна точка на счетоводителите и от гледна точка на потребителите на финансовите отчети с цел да се установят причините за затрудненията в обмена на финансова информация и да се очертаят предложения за тяхното преодоляване.

Ключови думи: XBRL, финансово отчитане, ползи и недостатъци

JEL: M40, M41

Увод

Настоящото изследване има за обект XBRL като компютърен език, чрез който се осъществява дигитален обмен на финансова и нефинансова информация, относима към дейността на дадено предприятие.

Предметът на изследването е ориентиран към ползите и недостатъците за съставителите и потребителите на финансовите отчети, изготвени и публикувани чрез използването на XBRL като съвременен дигитален инструмент, приложим в сферата на финансовото отчитане.

Целта на изследването е да се установят силните и слабите страни, ползите и ограниченията, свързани с прилагането на XBRL върху съставителите и потребителите на финансовите отчети. Получените на тази основа

¹ Главен асистент, доктор, катедра „Счетоводство и анализ“, Финансово-счетоводен факултет, УНСС

резултати и заключения следва да се използват като научно обосновани аргументи в подкрепа на тезата за необходимостта от прилагането на XBRL като дигитална система за финансово отчитане, която способства подобряването на комуникацията между съставителите и потребителите на финансовите отчети.

През последните години информационните и комуникационните технологии промениха съществено начините и средствата при осъществяването на редица бизнес процеси. Приложението на дигиталните технологии във всички дейности на предприятията се отразява изключително благоприятно върху ефективността и ефикасността на техните бизнес процеси (Wang, Gao, 2012). Въздействието на дигитализацията е особено видимо и в областта на счетоводството и финансовото отчитане. Финансовите отчети на предприятията, като краен продукт на счетоводната им система, служат за удовлетворяване на информационните нужди на техните потребители в количествено и качествено отношение. С развитието на социално-икономическите отношения в глобален мащаб се промениха начините на удовлетворяване на потребителите на финансовите отчети, а също така и техните критерии и изисквания към финансовата информация, която да им позволява своевременно, адекватно и надеждно да оценяват финансовите и нефинансовите показатели на предприятията.

Във връзка с това е необходимо да се направи разграничението между публикуването на финансовите отчети на предприятията в електронна и в дигитална форма. Както подчертават Хофман и Родригес електронната и дигиталната форма на финансовите отчети имат сходно, но не и еднакво значение. Електронното отчитане включва всички възможни начини на предаване на информацията от финансовите отчети онлайн, с помощта на интернет. А дигиталното отчитане дава възможност данните да се идентифицират и разпознават на ниво отделна балансова статия или позиция от финансовия отчет. На тази основа става възможно търсенето, обработката, систематизирането, анализа и сравнението на обобщената счетоводна информация за предприятието.

В епохата на дигитализацията процесът на финансово отчитане е изправен пред трансформацията от човешки четими документи към човешки и машинно четими документи. Стандартът XBRL е един от катализаторите, играещи решаваща роля в тази конвергенция при създаването и използването на финансова и нефинансова информация от/за предприятията. XBRL е един от ключовите инструменти за дигитализиране на процеса на счетоводно отчитане, съставяне и публикуване на финансови отчети. Дори някои автори като Zager et al. го наричат бизнес и финансов език на бъдещето. Shan и Troshani също описват XBRL като ключова технология в подкрепа на дигиталното финансово отчитане.

Потребностите от подобряване на финансовото отчитане в контекста на достъпността и наличието на достоверна счетоводна информация придобиха нови измерения под влиянието на дигитализацията. Новите технологии се развиват в отговор на установените трудности в комуникацията между съставителите и потребителите на финансовите отчети. Стремешът за подобряване на тази комуникация е една от най-важните причини за прехода към дигитално финансово отчитане. Широко разпространеното приемане на интелигентни и цифрови технологии като социалните медии, големите бази от данни, изчислителните облаци, XBRL и редица други, доведоха до реални резултати и постижения в цифровата трансформация на корпоративното отчитане (Durovich et al., 2021). В наши дни XBRL е считан за международно признат стандарт за обмен на информация в областта на финансовото отчитане. През последните 20 години са проведени множество научни изследвания на XBRL, доминирани от позитивните нагласи и тезиси, че **XBRL ще окаже благоприятно въздействие върху подобряването на финансовото отчитане. Един от значимите аналитични процеси или подпроцеси, част от цялостния процес на преминаването към дигиталното финансово отчитане, е подобряването на комуникацията между съставителите и потребителите на финансови отчети.**

Същност, историческо развитие и институционална идентичност на XBRL

Разширяемият език за бизнес отчитане (eXtensible Business Reporting Language), известен още с абривиатурата XBRL, представлява компютърен език за създаване и обмен на корпоративна информация с финансов и нефинансов характер. Като технологична иновация, XBRL предоставя на своите потребители отговори на въпросите кога, как и в кои ситуации е възможно да се приложи успешно като дигитален инструмент за счетоводно отчитане и изготвяне на отчети.

В по-широк план XBRL представлява глобален съвместен проект между професионалните счетоводители, регулаторните органи и предприятията (Cordery et al., 2011, p. 70). **Институционализирането на XBRL** е заслуга на дипломирания експерт-счетоводител от САЩ – Чарлз Хофман. Благодарение на неговата активна дейност в подкрепа на езика за програмиране XBRL в областта на финансовото отчитане, през август 1999 г. Американският институт на дипломираните експерт-счетоводители и 12 международни компании учредяват Управителния комитет на XBRL с основна цел осигуряване на съпоставимост и консенсус между участниците, за да се насърчава приемането на XBRL в световен мащаб.

В по-конкретен смисъл, за счетоводни цели, XBRL се определя като компютърен език за създаване на обобщена финансово-счетоводна информация, представена по стандартизиран начин на нейните потребители, която информация е необходима за вземането на управленски, инвестиционни и регулаторни решения.

От технологична гледна точка XBRL представлява маркиращ компютърен език, базиран на XML, който се използва за форматиране и структуриране на данни в документи, както и за обяснение на значението на тези данни при използването им от компютърните системи. В приложното поле на финансовото отчитане **XBRL може да се определи като стандартизиран дигитален инструмент, който изготвя, представя, публикува, извлича и обменя финансова и нефинансова информация от отчетите на предприятията.**

От формална организационна гледна точка разработването и развитието на стандарта XBRL се управлява от организацията с нестопанска цел XBRL International, която от учредяването си до сега преследва редица цели, сред които значими за настоящото изследване са:

- подобряване на отчетността и прозрачността на резултатите от дейността на предприятията;
- осигуряване на глобален стандарт за отчитане на дейността на предприятията чрез отворен обмен на данни.

Дейността на XBRL International се изразява в разработването и предоставянето на достъп до техническите стандарти (спецификации) на XBRL. Организацията XBRL обединява повече от 600 членове, които включват **индивидуални участници и асоциации**, представляващи интересите на отделни организации и на предприятия от съответните **юрисдикции** в отношенията им с XBRL International. Като отделна група от членове са обособени **устойчивите партньорства**, които се отнасят до организациите, които имат готовност да поемат отговорна финансова и стратегическа роля за напредъка на XBRL чрез осигуряване на подкрепа на корпоративно, техническо и образователно ниво.

С най-голяма значимост за развитието и утвърждаването на XBRL са юрисдикциите на отделните държави, обединяващи регулаторни органи и други участници, заинтересовани от прилагането на стандарта XBRL в съответната държава. В XBRL International като постоянни юрисдикции участват следните 19 държави: Белгия, Беларус, Великобритания, Германия, Дания, Индия, Италия, Испания, Китай, Корея, Нидерландия, ОАЕ, Русия, САЩ, Франция, Финландия, Швеция, ЮАР и Япония, както и една наднационална юрисдикция – XBRL Европа, и една временна юрисдикция – Швейцария.

Международният съвет на директорите на XBRL изпълнява функциите и задачите на основен управителен орган на организацията с нестопанска цел съгласно Общото корпоративно право на щата Делауеър, САЩ. Съветът на директорите се състои от 11 души – ръководители и експерти с богат международен опит в отчитането за финансови, бизнес и регулаторни цели, както и в областта на счетоводната отчетност и счетоводните стандарти. Чрез дейността си Съветът на директорите подпомага организацията XBRL International при изпълнението на нейните стратегически цели, определя глобалните тенденции в развитието на XBRL, разработва дългосрочни стратегии за растеж и устойчиво развитие на организацията.

Обзор на приложимостта на XBRL

В международен план използването на XBRL е все още на доброволна основа. От страна на регулаторните органи на редица държави се наблюдава тенденция за насърчаване на използването на XBRL от определени групи или категории предприятия.

Стратегията на Европейския съюз за задължителното прилагане на XBRL започва през 2004 г. със създаването на единен електронен формат на финансовите отчети (ESEF) регламентиран в *Директива 2004/109/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 15 декември 2004 година относно хармонизиране изискванията за прозрачност по отношение на информацията за издателите, чиито ценни книжа са допуснати за търгуване на регулиран пазар, и за изменение на Директива 2001/34/ЕО, наричана още „Директива за прозрачност“*. С измененията и допълненията на „Директивата за прозрачност“, които са приети чрез Директива 2013/50/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2013 година за изменение на Директива 2004/109/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно хармонизиране изискванията за прозрачност по отношение на информацията за издателите, чиито ценни книжа са допуснати за търгуване на регулиран пазар, Директива 2003/71/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно проспекта, който следва да се публикува, когато публично се предлагат ценни книжа или когато се допускат ценни книжа до търгуване, и Директива 2007/14/ЕО на Комисията за определяне на подробни правила за прилагането на определени разпоредби от Директива 2004/109/ЕО се възприема въвеждането на ESEF. Считано от 1 януари 2022 г. за предприятията емитенти (издатели), чиито ценни книжа са допуснати за търгуване на регулиран пазар в Европейския съюз, възниква задължението да изготвят своите годишни финансови отчети съобразно Единния електронен формат за финансови отчети (ESEF). Основната цел, която се преследва чрез въвеждането на

ESEF е да се улесни достъпа до обобщена финансова информация, както и нейната сравнимост и съпоставимост. Във връзка с това стремежите на европейските регулаторни органи са насочени към осигуряване на ползи за инвеститорите и другите заинтересовани страни чрез пренасянето на резултатите от финансовото отчитане в дигиталната среда (ICAEW, 2022). Очакваните резултати от внедряване на ESEF са съществено да се повиши ефикасността на процеса на отчитане и представяне на отделни събития от дейността на предприятията по структуриран начин, който може да се чете както от хората, така и от машините. Унифицираната структура на отчетите ще подпомогне потребителите при анализа на данните и при вземането на управленски решения (Bachev, 2021, p. 418).

В Република България, като страна членка на ЕС, Директивата за прозрачност е транспонирана в Закона за публичното предлагане на ценни книжа, който въвежда задължението годишните финансови отчети на емитентите, чиито ценни книжа са допуснати до търговия на регулираните пазари в Европейския съюз, да бъдат изготвяни в ESEF формат. Тъй като в България преобладават микро- и малките предприятия, които не са публично търгувани дружества, задължителното прилагане на ESEF се отнася до един сравнително малък кръг от предприятия. Поради това и разпространението на XBRL – софтуерни приложения е ограничено. Направените проучвания от автора показват, че в България водещата софтуерна компания, която участва в изготвянето и подаването на консолидираните финансови отчети в ESEF за 2021 г. на близо 80% от публичните дружества е Балкан Сървисис ООД. Това дружество е подпомогнало над 120 български публични компании при изготвянето и публикуването на финансовите им отчети в ESEF формат за 2022 г. чрез прилагането на сертифицирани софтуерни инструменти, сред които AMANA XBRL Tagger, SmartNotes, AMANA XBRL Portal и AMANA XBRL Auditor. Авторът изрично подчертава, че това изследване не е финансирано от Балкан Сървисис ООД и че няма никакви формални или неформални отношения с това дружество. Изложените резултати са получени на основата на оскъдната информация в интернет пространството, налична към декември 2023 г.

Ползи и недостатъци от внедряването и прилагането на XBRL в областта на финансовото отчитане

В специализираната литература са изследвани и доказани редица ползи и предимства от използването на XBRL, включително повишената достъпност на потребителите до корпоративната информация под формата на отчети, повишаване на ефективността на процеса на финансово и нефинансово

отчитане от гледна точка на съставителите на отчетите, подобрена сравнимост и съпоставимост на информацията чрез стандартизацията на отчетите, улесняване и облекчаване на процеса на прилагане на регулаторните изисквания към отчетността на предприятията, повишаване на прозрачността на информацията и други.

Настоящата статия има за цел да покаже приложимостта на XBRL като се проучат и анализират силните и слабите страни на XBRL, както и ползите и недостатъците от прилагането на XBRL **през призмата на съставителите на отчетите, от една страна, и на останалите вътрешни и външни потребители на корпоративна информация – от друга страна.**

По своя замисъл XBRL е създаден като дигитално средство за елиминиране на ограниченията, създавани от различните файлови формати и терминологията, използвани от софтуерните приложения. Неговата фундаментална цел в качествено отношение е постигането на стандартизация в счетоводството и финансовото отчитане на отделното предприятие, а в количествено – разпространение в глобален мащаб и обхващане на възможно най-голям брой предприятия.

През повече от 20-годишния период на научни и практически изследвания в областта на XBRL са обосновани множество достижения на XBRL. Преобладаващо се акцентира върху следните предимства от използването на XBRL-базирани софтуерни приложения във финансово-счетоводната дейност на предприятията, посочени в таблица 1.

Резултатите от анализа на данните от литературния преглед показват, че ползите и недостатъците от внедряването и прилагането на XBRL обикновено се изследват през призмата на отделните субекти като се наблюдава влиянието на съвкупности от явни и неявни фактори. В настоящата разработка се акцентира преди всичко на анализа „ползи – разходи“ от гледна точка на счетоводителите (съставителите на финансовите отчети) – от една страна, и на потребителите на информация от XBRL отчетите (в широк аспект) – от друга страна. При изследването на ползите и недостатъците на XBRL за дигиталното финансово отчитане от позициите на счетоводните кадри се оформя цяла палитра от съществуващи и потенциални предимства и в много малка степен и на брой недостатъци.

Таблица 1: Предимства на XBRL за целите на финансовото отчитане

Автори	XBRL предимства за финансовото отчитане
Matherne and Coffin (2001)	Автоматична обработка на информацията с помощта на софтуерни приложения.
Branson (2002)	Удовлетворяват се основните информационни нужди на потребителите на отчетна информация.
Kurt and David (2003)	Многоезична поддръжка на всички международно признати таксономии.
Jones and Willis (2003)	Автоматизирано сравняване и съпоставяне на финансова и нефинансова информация. Икономия на разходи.
Piechocki et al. (2009)	Подобряване на условията за създаване, обмен и съпоставяне на информацията за отчитане на дейността на предприятието.
Debreceny et al. (2011)	Потребителите имат възможност да получат допълнителна аналитична информация за конкретен обект на отчитане чрез така наречените „разширения“ в отчетите.
Alles and Debreceny (2012)	Стандартизиращият формат на информацията дава възможност за бърз и лесен обмен на информация между различни софтуерни приложения.
Müller-Wickop et al. (2013)	Улеснява се достъпа до аналитична информация, както и до счетоводните стандарти, които са приложени за създаването на тази информация

Източник: Авторова разработка

XBRL – ползи и недостатъци за съставителите на финансовите отчети (счетоводителите)

Сред водещите ползи от дигиталното счетоводно отчитане, респективно изготвянето на дигитални финансови отчети, изготвени на базата на XBRL са достъпността, високата скорост и точност при създаването и разпространението на счетоводната информация. В процеса на преминаването към използването на XBRL в предприятията следва да се акцентира върху елиминирането на голяма част от оперативната счетоводна работа, свързана със събирането на първични данни и повторното въвеждане на счетоводна и друга отчетна информация, съобразно изискванията на различните рамки за отчитане. XBRL форматът на отчетите позволява автоматично да се генери-

рат множество компоненти на финансовите отчети в съответствие с всички различни рамки за отчитане: финансови, екологични, социални и други.

Как на практика XBRL базираните софтуерни приложения повишават ефективността и ефикасността на оперативната счетоводна работа? От гледна точка на счетоводителите и одиторите опитът на американската Комисия по ценни книжа (SEC) от въведеното от нея изискване за представяне на XBRL отчети показва, че в първите години от въвеждането им са възниквали съществени проблеми, свързани с точността на маркирането и прекомерната или погрешна употреба на разширенията. Впоследствие тези негативи са драстично намалени и това се дължи на натрупаните знания и опит от страна на счетоводителите и одиторите. Въз основа на емпирични изследвания, проведени през 2012 г. в САЩ сред голям брой счетоводители, Харис и Морзфийлд (Harris and Morsefield, 2012) обобщават, че някои счетоводители възприемат XBRL като ненужен допълнителен разход. Други счетоводители обаче, потвърждават полезността от използването на XBRL, отнасяща се до осигуряването на висококачествена информация за вътрешнофирмения анализ на данни и за процесите на текущо счетоводно отчитане и счетоводно приключване.

Безспорен факт е, че в днешния електронен век модерните информационни технологии позволяват генериране на широкообхватна и огромна по обем информация, както и бързото ѝ предаване на далечни разстояния. Но фундаменталният проблем е, като се използват тези възможности, да се постигне ефективно управление на сложните информационни процеси, протичащи в компаниите (Petrova, 2018). При използването на XBRL базирани приложения от счетоводителите е достатъчно счетоводната информация да се въведе еднократно в компютърната система и след това тази информация да се използва многократно за различни цели. Еднократното въвеждане на първичната счетоводна информация спестява време, усилия, офис консумативи за изготвянето на различни бизнес отчети за различни цели, използвайки различни формати. Сравнимо е с наличието на файл в doc формат, който може да бъде преобразуван без усилия в txt, pdf и rtf документ. XBRL може да се интегрира с ERP системи, корпоративни счетоводни бази данни и други корпоративни информационни системи. Счетоводната информация може да бъде маркирана в XBRL, като се използва таксономия XBRL. След това тази обобщена счетоводна информация може да бъде допълнително обработена и консолидирана за различни нужди на потребителя. Целият процес може да бъде изцяло автоматизиран без човешка намеса. Оптимизирането на счетоводната работа, снижаването на разходите за офис консумативи, електрическа енергия и други преки разходи като цяло води до намаляване на разходите за изготвяне на финансовите отчети. Цялостна-

та финансово-счетоводна дейност като вид непроизводствена (административна) дейност с помощта на XBRL инструментите придобива нов облик от гледна точка на своята ефикасност.

Ползи и недостатъци на XBRL от страна на потребителите на финансови отчети

XBRL позволява да се рационализират извличането и анализът на финансово-счетоводна информация от бизнес отчетите за разнообразни групи от потребители на информация. Тези потребители могат да включват вземащите решения в предприятието (ръководството), одитори, кредитори, финансови анализатори, акционери, както и регулатори. Различните потребители на финансовите отчети обикновено имат различни цели и интереси към информацията от финансовите отчети. Местните и регионалните мениджъри обикновено се интересуват от обема на продажбите и от показателите, свързани с анализа на счетоводните данни за управлението на материалните запаси. Изпълнителните директори обикновено се интересуват от общата печалба на предприятието. Ръководните кадри са едни от най-заинтересованите потребители на информация от XBRL отчетите, тъй като една от ключовите предпоставки за успешното управление и за просперитета на всяко предприятие е способността му да организира информацията като свой основен ресурс и да я използва като важно конкурентно предимство (Petrova, 2020). Одиторите обикновено са по-заинтересовани да разберат дали предприятието допуска умишлено и системно финансови, счетоводни и данъчни отклонения. Кредиторите се интересуват дали предприятието ще може да погасява задълженията си регулярно, на техния падеж. Акционерите и финансовите анализатори се интересуват от печалбите на предприятието, дивидентите от акциите и потенциала за растеж. Регулаторите обикновено обръщат повече внимание на това дали предприятието е спазило приложимото законодателство както и дали в срок си е внесло данъците в бюджета.

При отсъствието на XBRL-инструментите на потребителите се налага ръчно да извличат съответните данни от отчетите на предприятията и след това да ги въвеждат повторно в различни компютърни приложения за анализи. Компютърното извличане на данни е затруднено поради няколко основни причини.

Първо, не всички предприятия използват еднакъв набор от работни счетоводни термини в своята оперативна работа. Например „парични средства“ и „парични средства и еквиваленти“, „материали“ и „суровини и материали“ могат да означават една и съща счетоводна позиция в счетоводния баланс. От гледна точка на счетоводителите редица счетоводни категории и

термини имат сходно значение, но софтуерните приложения не могат да ги разпознават, поради което и обмяната на информация между различни софтуерни приложения на различни предприятия не винаги е възможна.

Второ, автоматизираното извличане на информацията от оперативното счетоводство за оформлението на отчета във всяко приложение преминава през различни етапи, които не винаги са последователни и отговарят на установените етапи на сводяне на счетоводната информация. Също така обемът на финансовия отчет може да варира от 1-2 страници до 70-80 страници. Счетоводният баланс може да се намери в началото, средата или края на годишния финансов отчет. Несъответствията в счетоводната терминология и форматите на отчетите ограничават съществено автоматизираното извличане на информацията и нейния анализ.

С внедряването на XBRL тези ограничения и недостатъци могат лесно да бъдат разрешени. Ако финансовите отчети са кодирани в XBRL тагове, тогава всяко XBRL-съвместимо компютърно приложение може да сканира маркерите в отчета, да намери желаните елементи и да извлече данните. Тъй като тези XBRL тагове са ясно дефинирани стандартни тагове, компютърното приложение няма да допусне грешка или неточност при идентифицирането на счетоводните данни. Потребителите на финансовия отчет трябва само да укажат на приложението от какъв тип информация се интересуват и приложението може автоматично да извлече съответната информация за тях. По този начин времето за извличане на данни може да бъде значително намалено чрез използване на XBRL.

Традиционните финансови отчети имат ограничения при обмена на информация. XBRL може драстично да намали тези информационни ограничения и да улесни обмена на информация от финансовите отчети в следните насоки:

- Финансовите отчети обикновено се изготвят в различни файлови формати от различни компютърни приложения. Например, форматите на онлайн финансовите отчети включват rtf, doc, txt, pdf, xls, html. Тези файлове имат ограничена съвместимост и обменът на информация става невъзможен. Освен това, различни платформи, като Windows, Mac и Linux, създават повече бариери за обмен на финансови отчети между различни приложения, зависими от платформата и версията на платформата.
- С помощта на XBRL – съвместимите компютърни приложения финансовите отчети могат да се изготвят на различни езици. Преобладаващата част от софтуерните пакети за финансов анализ зависят от езика. Повечето от тези приложения могат да обработват финансови отчети само на един език, най-вече на английски.

- И накрая, но не на последно място, различните счетоводни стандарти и законодателни актове забраняват безпроблемното сравнение между финансовите отчети, изготвени съгласно различни счетоводни стандарти каквито са US GAAP, IFRS и националните счетоводни стандарти или счетоводно законодателство на отделните държави.
- XBRL притежава реални възможности да разреши посочените по-горе в изложението ограничения:
- Ако даден финансов отчет е кодиран в XBRL тагове, преобразуването на този отчет в други формати може да бъде изключително лесно и бързо – само с няколко щраквания на мишката, с помощта на приложението XBRL ready. От друга страна, преобразуването на финансови отчети в различни формати в XBRL-съвместим документ също е лесно, бързо и достоверно.
- За да преодолее езиковата бариера, XBRL използва Unicode като шрифт по подразбиране. Unicode може да поддържа над 120 езика, което прави XBRL езиково независим. Следователно, дори ако човешки потребител не разбира езика във финансовия отчет, компютърно приложение може автоматично да превежда и анализира финансовите отчети за потребителя на избрания от него език.
- Бариерата, причинена от различните счетоводни стандарти, също може да бъде премахната от XBRL. Всеки финансов отчет, съвместим с XBRL, съдържа информация за таксономията, която посочва вида и местоположението на таксономията. Финансовите отчети, базирани на различни счетоводни стандарти, използват различни XBRL таксономии. Всяко работещо и актуализирано XBRL компютърно приложение може да извлече съответстващата таксономия от определеното място и да обработва съответно данните, съдържащи се във финансовите отчети.

В обобщение следва, че XBRL представлява глобално приложимо средство за дигитализиране на счетоводството и финансовото отчитане, което функционира независимо от езиковите бариери, счетоводните регулации и корпоративната счетоводна политика. Използването на XBRL във финансово-счетоводната дейност на предприятията може да улесни изготвянето, извличането, обмена и анализа на информацията от финансовите отчети. Счетоводителите могат да изготвят финансови отчети своевременно, с абсолютна степен на точност и достоверност. Използвайки софтуер с XBRL, ръководителите на предприятията могат да имат както подробни, аналитични счетоводни регистри, така и консолидирани финансови отчети и показатели за предприятието. Информационната осигуреност позволява да се вземат правилните управленски решения. Одиторите могат да интегрират своя софтуер с бизнес отчетите на XBRL. Финансовите данни могат да се

подават по електронен път в софтуера за одит, без да се налага ръчното им въвеждане. По този начин размерът на одиторската извадка може да бъде значително увеличен и рискът от одита да бъде намален. Умишлените злоупотреби и случайните грешки могат да бъдат открити за много кратко време и в много по-голям мащаб спрямо ръчните или полуавтоматизираните одитни процедури. С XBRL инвеститорите и кредиторите могат да работят с по-голям брой дружества, независимо от техните размери и националност. Ограничаването на информационната асиметрия може да направи по-справедливи и по-ефективни капиталовите пазари.

Приемането на XBRL в цялост като модел за финансово и бизнес отчитане ще се отрази най-силно в следните две области (Madan, 2006, р. 32): първо, текущо счетоводно отчитане в реално време; второ, дигиталната обработка на информацията от финансовите и бизнес отчети ще осигури незабавен достъп на потребителите до обобщената финансова информация в дигитална, мултифункционална форма.

XBRL представлява алтернатива, възможно **решение на два съществени недостатъка на традиционния счетоводен цикъл** на българските предприятия, които са относими към неефикасността при изготвянето на финансовите отчети:

Първият недостатък на редица програмни продукти и технологични решения за управление на счетоводната дейност на предприятията е свързан с това, че счетоводителите е необходимо чисто технически да представят финансовите отчети **под различни хартиени и дигитални формати, на различни технически носители, за различните потребители** – на хартиен носител, под формата на различни файлови формати за целите на регулаторните органи и търговските партньори, или в електронен формат, подходящ за публикуване на уеб сайта на предприятието.

Вторият недостатък на широко използваните счетоводни програмни продукти и ERP системи е невъзможността за извличане на конкретна аналитична информация за отделни счетоводни обекти според целите и изискванията на съответните потребители. Така например настоящата регулаторна и бизнес среда в България изисква от счетоводителите да изготвят финансови отчети съобразно Закона за счетоводството и да ги публикуват в Търговския регистър и регистъра на юридическите лица с нестопанска цел, до който се осигурява свободен и безплатен достъп за обществото като цяло. За статистически цели предприятията паралелно изготвят много подетайлни отчети и справки, които са им вменени като задължение по реда на Закона за статистиката. Част от информацията в годишния статистически отчет се припокрива с информацията, която се съдържа във финансовите отчети. В процеса на осигуряване на външно финансиране, основно чрез

банковата система, от предприятията се изискват също финансови отчети, бюджетни прогнози, вътрешни анализи и аналитични справки за доказване на тяхната кредитоспособност и платежоспособност. На следващо място, съществуващите регистрационни и лицензионни режими, прилагани от отделните държавни агенции и министерства, изискват вътрешнофирмена финансово-счетоводна информация за доказване на финансовата стабилност и ресурсната обезпеченост на предприятията. Изпълнението на всички посочени изисквания, както и редица други регулаторни и бизнес условия, налага на предприятията да изготвят ръчно или по полуавтоматизиран начин необходимите счетоводни регистри и отчети.

Тези два съществени недостатъка е напълно възможно да се разрешат чрез използването на XBRL-съвместими софтуерни приложения, при което цялата финансова, нефинансова и бизнес информация се събира, обработва и съхранява в една база данни, която може да се използва за генерирането на различни видове справки, счетоводни регистри и отчети с минимални усилия и за много кратко време.

Сред най-често срещаните ограничители на внедряването на дигиталното финансово отчитане с помощта на XBRL се посочва извършването на допълнителни разходи за осигуряване на необходимите ресурси: **закупуване и инсталиране на софтуер, изграждане на компютърни мрежи, експертни познания, обучение на персонала и наемане на външни консултанти**. Разходите за XBRL-отчетността могат да бъдат разделени на два широки класа – явни и скрити разходи. Явни са разходите за придобиване на нематериални активи под формата на компютърен софтуер, който да бъде съвместим с XBRL, разходите за закупуване на компютърна техника, разходите за заплати на персонала, който внедрява софтуера, разходи за експертни консултации и обучение на счетоводителите за работа с XBRL приложенията. Към скритите (неявните) разходи може да се отнесе продуктивността на XBRL, която може да бъде измерена относително трудно и дори понякога е невъзможно да бъде измерена, особено в краткосрочен план.

Заклучение

Дигиталното счетоводно отчитане с XBRL в предприятията протича със забавени темпове, въпреки че ползите от технологичните иновации са значими както за процеса на счетоводно отчитане, така и за цялостното корпоративно управление.

Прилагането на XBRL-съвместими софтуерни приложения във финансово-счетоводната дейност на предприятията оптимизира и значително улеснява процесите на изготвяне на финансовите отчети, както и извличането, обмена и анализа на данни от финансовите отчети. Приемането на технологията XBRL има широкообхватни ползи за счетоводителите, одиторите, ръководните кадри, инвеститорите и кредиторите, регулаторните органи. Информацията от първичните счетоводни документи е необходимо да се въведе само веднъж в компютърната система и след това може да се използва многократно от различни субекти и за различни цели. Оптимизира се счетоводната работа – центърът на тежестта в счетоводната работа се премества от предимно техническите умения към аналитични функции с много по-голяма добавена стойност за цялостното управление на предприятието. Извличането и анализът на финансови и нефинансови показатели от XBRL финансовите отчети се превръщат в автоматизирани процеси. Потребителите на финансови отчети могат да анализират ефективно и ефикасно информацията за финансовите резултати и финансовото състояние на разглежданото от тях предприятие.

За да стане възможно XBRL да се използва широко във финансовото отчитане трябва да бъдат решени няколко въпроса. Първо, необходимо е да се създадат повече на брой таксономии, за да се удовлетворят различните изисквания за изготвяне на финансовите отчети. Второ, регулаторите трябва да насърчават използването на XBRL при изготвянето и публикуването на финансовите отчети. Само с помощта на регулаторите може бързо да бъде приет XBRL. Трето, трябва да се разработи по-лесен за потребителя софтуер с активиран XBRL, подходящ за микро и малки предприятия. Много съставители и потребители на финансови отчети не са добре технически подготвени и софтуерите с множество менюта и команди затрудняват тяхната работа. В редица случаи се пристъпва към смяна на такъв тип сложни софтуерни приложения с други, които са потребителски адаптирани. Ефективното внедряване на XBRL в процеса на финансово отчитане следва да се основава до голяма степен на лесни за ползване и ценово достъпни XBRL приложения. По този начин счетоводните кадри по естествен път ще ускорят процесите на разпространение на XBRL. Ако тези проблеми бъдат решени, със сигурност ще видим, че XBRL ще започне да се използва широко от всички категории предприятия в близко бъдеще.

Използвана литература

Директива 2004/109/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 15 декември 2004 година относно хармонизиране изискванията за прозрачност по отношение на информацията за издателите, чиито ценни книжа са допуснати за търгуване на регулиран пазар, и за изменение на Директива 2001/34/ЕО („Директива за прозрачност“), Обн., Официален вестник на Европейския съюз, бр. L 390/38, 31.12.2004 г. (Direktiva 2004/109/EO na Evropeyskia parlament i na Saveta ot 15 dekemvri 2004 godina odnosno harmonizirane iziskvaniyata za prozrachnost po otnoshenie na informatsiyata za izdatelite, chiito tsenni knizha sa dopusnati za targuvane na reguliran pazar, i za izmenenie na Direktiva 2001/34/EO („Direktiva za prozrachnost“), Obn., Ofitsialen vestnik na Evropeyskia sayuz, br. L 390/38, 31.12.2004 g.).

Директива 2013/50/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2013 година за изменение на Директива 2004/109/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно хармонизиране изискванията за прозрачност по отношение на информацията за издателите, чиито ценни книжа са допуснати за търгуване на регулиран пазар, Директива 2003/71/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно проспекта, който следва да се публикува, когато публично се предлагат ценни книжа или когато се допускат ценни книжа до търгуване, и Директива 2007/14/ЕО на Комисията за определяне на подробни правила за прилагането на определени разпоредби от Директива 2004/109/ЕО, Обн., Официален вестник на Европейския съюз, бр. L 294/13, 06.11.2013 г. (Direktiva 2013/50/ES na Evropeyskia parlament i na Saveta ot 22 oktomvri 2013 godina za izmenenie na Direktiva 2004/109/EO na Evropeyskia parlament i na Saveta odnosno harmonizirane iziskvaniyata za prozrachnost po otnoshenie na informatsiyata za izdatelite, chiito tsenni knizha sa dopusnati za targuvane na reguliran pazar, Direktiva 2003/71/EO na Evropeyskia parlament i na Saveta odnosno prospekta, koyto sledva da se publikuva, kogato publichno se predlagat tsenni knizha ili kogato se dopuskat tsenni knizha do targuvane, i Direktiva 2007/14/EO na Komisiyata za opredelyane na podrobni pravila za prilaganeto na opredeleni razporedbi ot Direktiva 2004/109/EO, Obn., Ofitsialen vestnik na Evropeyskia sayuz, br. L 294/13, 06.11.2013 g.).

Закон за публично предлагане на ценни книжа. // Обн. ДВ. бр. 114 от 30 декември 1999 г., посл. изм. и доп. обн. ДВ. бр. 84 от 6 октомври 2023 г. (Zakon za publichno predlagane na tsenni knizha, obn. DV. br. 114 ot 30 dekemvri 1999 g., posl. izm. i dop. obn. DV. br. 84 ot 6 oktomvri 2023 g.).

Alles, M. & Debreceňy, R. (2012). The evolution and future of XBRL research, International Journal of Accounting Information Systems, Vol. 13, No. 2, pp. 83-90.

- Bachev, I. (2021). Risks in Auditing Financial Statements Presented in the European Single Electronic Format, 11th International Conference on Application of Information and Communication Technology and Statistics in Economy and Education (ICAICTSEE – 2021), November 25-26th, UNWE, Sofia.
- Branson, M. (2002). Using XBRL for data reporting, Statistical Journal of the UN Economic Commission for Europe 19(3), 201.
- Debreceeny, R., Farewell, S., Piechocki, M., Felden, C., Gräning, A., d'Eri, A. (2011). Flex or break? Causes and consequences of extensions in XBRL disclosures to the SEC, Account. Horiz., 25 (4), pp. 631-657.
- Durovich, M., et al. (2021). Towards Full Digitization of the Financial Reporting - Overview of the Financial Reporting Languages, FEB Zagreb 12th International Odyssey Conference on Economics and Business, ISSN 2671-132X, Vol.3 No.1 pp. 57-59.
- Extensible Business Reporting Language (XBRL) 2.0 Specification, 2001, available at: <http://www.xbrl.org/tr/2001/xbrl-2001-12-14.doc>
- Harris, T. and Morsefield, S. (2012). An Evaluation of the Current State and Future of XBRL and Interactive Data for Investors and Analysts. Columbia Business School, Center for Excellence in Accounting and Security Analysis White Paper Number Three, available at: <https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D8CJ8NV2>
- Jones, A. & Willis, M. (2003). The challenge of XBRL: business reporting for the investor, Balance Sheet, Vol. 11, No. 3, pp. 29-37.
- ICAEW. (2022). ESEF, available at: <https://www.icaew.com/technical/financial-reporting/>
- Kurt, P.R., & David, A.P. (2003). Building an XBRL IFRS taxonomy, The CPA Journal, Vol. 73, No. 5, 50.
- Madan, B. (2006). XBRL: An Innovative & Global Financial Reporting Standard, 32.
- Matherne, L. & Coffin, Z. (2001). XBRL: A technology standard to reduce time, cut costs, and enable better analysis for tax preparers, The Tax Executive 53, pp. 68-71.
- Müller-Wickop, N., Schultz, M., & Nüttgens, M. (2013). Modelling Concepts for Process Audits – An Empirically Grounded Extension of BPMN, in Proceedings of the 21st European Conference on Information Systems (ECIS 2013) in Utrecht, Netherlands.
- Petrova, D. (2020). Analysis of Foreign Trade Activity of Bulgarian Enterprises in Modern Conditions of Globalization – Contemporary Requirements and Accounting Information Provision, Knowledge – International Journal, Vol.41.1, IKM – Skopje, North Macedonia, pp. 157-158.

- Petrova, D. (2018). Accounting in the Context of Global Corporate Management – Contemporary Requirements and Problems, Knowledge – International Journal, Vol.23.1, IKM – Skopje, North Macedonia, 295.
- Piechocki, M., Felden, C., Gräning, A., & Debreceňy R. (2009). Design and standardization of XBRL solutions for governance and transparency, International Journal of Disclosure and Governance 6, 224-240.
- Shan, Y. G. & Troshani, I. (2021). Digital corporate reporting and value relevance: evidence from the US and Japan. International Journal of Managerial Finance, 17 (2), 256-281, doi: 10.1108/IJMF-01-2020-0018
- Wang, Z. & Gao, S. S. (2012). Are XBRL-based financial reports better than non-XBRL reports? A quality assessment. International Journal of Economics and Management Sciences, 6, 513-518.
- What is the History of XBRL?, available at: <http://xbrleducation.com/edu/history.htm>
- XBRL International, available at: <http://www.xbrl.org/>
- Zager, K., Decman, N & Rep, A. (2020). The Impact of Artificial Intelligence on the Accounting Process. 9th International Scientific Symposium Region, Entrepreneurship, Development, Osijek, Croatia, 56-69.

APPLICATION OF XBRL IN FINANCIAL REPORTING: EFFECTS ON PREPARERS AND USERS OF FINANCIAL STATEMENTS

Chief Assist. Prof. Borislav Boyanov, PhD
Department of Accountancy and Analysis
Faculty of Finance and Accountancy
University of National and World Economy
e-mail: b.boyanov@unwe.bg

Abstract

This article discusses XBRL as one of the fundamental tools for digitizing the process of accounting, compiling and publishing financial statements. A systematized review of the historical development, technological features of XBRL and its institutional identity are made. It is emphasized that the XBRL standard is widely applied internationally, generally on a voluntary basis, with the exception of a certain range of EU entities that are obliged to prepare and publish their financial statements through the XBRL-based

European Single Electronic Format (ESEF). A literature review of the benefits and disadvantages of applying XBRL in the field of accounting and financial reporting is made. The advantages and weaknesses of XBRL from the point of view of accountants and from the point of view of users of financial statements are studied in order to identify the causes of difficulties in the exchange of financial information and to outline proposals for overcoming them.

Keywords: XBRL, financial reporting, benefits and disadvantages

JEL: M40, M41